

Helena Skibińska

NAUCZYCIEL AKADEMICKI JAKO DORADCA ŻYCIOWY W PERCEPCJI
STUDENTÓW

1. Uwagi wstępne

Przedmiotem artykułu są badania nad percepcją nauczyciela akademickiego w kontekście pełnienia przez niego czynności doradcy życiowego. Ściślej mówiąc, analizuję zależność między cechą "złożoności" tej percepcji a stopniem, w jakim nauczyciel akademicki spostrzegany jest w charakterze doradcy życiowego studenta.

Artykuł obejmuje sprawozdanie z badań, a także pewne propozycje teoriopoznawcze w zakresie dociekań nad poradnictwem w zakresie wybranych aspektów interakcji: osoba radząca się - doradca. Podejmując zagadnienie percepcji społecznej, umiejscawiamy treść analiz w nurcie poznawczych koncepcji w psychologii ^{1/}.

2. Zagadnienia semantyczne

Tytułem wprowadzenia należy zwięźle określić sposób rozumienia dwóch podstawowych pojęć, na gruncie których prowadzimy rozważania. Są to pojęcia: poradnictwa życiowego oraz percepcji społecznej.

Już dyskusja nad psychoterapią - po części sprowadzana do kwestii osoby psychoterapeuty - ujawnia bardzo szeroki zakres czynności, które nazwać można psychoterapeutycznymi, - jak również przekonuje, że zabiegiem niewykonalnym jest ściśle wytyczenie granic tych czynności ^{2/}.

Podobnie sprawa przedstawia się w odniesieniu do poradnictwa. W artykule obecnym zajmuję się doradcą w szeroko pojętym poradnictwie. Poradnictwo, to, zgodnie z koncepcjami H.Kaji ^{3/} określam mianem **p o r a d n i c t w a ż y c i o w e g o**, a odpowiedniego doradcę - **d o r a d c ą ż y c i o w ą**.

Terminem podstawowym jest tu pojęcie **ż y c i e**.

Za W.Szewczukiem ^{4/} życie ludzkie pojmuję jako "regulację złożonych, różnicujących się stosunków między jednostką i światem", dla której podstawowymi standardami są cele życiowe. Poradnictwo życiowe w proponowanym ujęciu jest poradnictwem zogniskowanym na **c e l a c h ż y c i o w y c h**. Ten rodzaj określenia zachowuje w pełni **w y c h o w a w c z e** aspekty poradnictwa. Podstawowym zadaniem każdego wychowania jest ukształtowanie określonej osobowości. Natomiast - powołując się w dalszym ciągu na teorię W.Szewczuka ^{5/} - cele życiowe /oparte na poznaniu rzeczywistości/ stanowią podstawowy element osobowości.

Zadanie poradnictwa życiowego nie kończy się na porady w zakresie wyboru jakiegoś konkretnego celu /np. wyboru zawodu lub partnera do związku małżeńskiego/. Cele życiowe pozostają w ścisłych związkach z poglądem na świat i razem z nimi podlegają ciągłej modyfikacji. W ten sposób powstaje system celów oraz zasady ich realizacji, zwane przez W.Szewczuka planem życiowym ^{6/}.

Poradnictwo życiowe pojmujemy więc jako system czynności, dotyczących problemów, jakie jednostka radząca się posiada w związku z własnym planem życiowym. Listę tych problemów uważamy za otwartą - przedmiotem porady może być wszystko. Praktycznie nieograniczony zakres szczegółowych problemów tak rozumianego poradnictwa implikuje szeroki zakres wiedzy i umiejętności doradcy życiowego, co z kolei czyni uzasadnionymi badania między innymi nad percepcją społeczną takiego doradcy ^{7/}.

Przejdźmy do wyjaśnienia drugiego pojęcia: percepcji społecznej. Z.Zaborowski ^{8/} pojmuje percepcję społeczną w kategoriach złożonego procesu psychicznego, który obejmuje postrzeganie ludzi lub zjawisk natury społecznej, strukturalizację informacji, powstałych w związku z tym postrzeganiem oraz ich analizę i wyjaśnienie. Percepcja społeczna jest - uogólniając - systemem wiedzy o ludziach i zjawiskach społecznych. Przez innych autorów - np. F.Heidera ^{9/} - percepcja społeczna definiowana jest w ujęciu węższym. Cytowany autor odnosi to pojęcie do sytuacji interpersonalnych. Wydaje się sensowne

przyjęcie założenia, że sytuacyjne doświadczenia interpersonalne z pewnością warunkują również specyficzną percepcję nie tylko ludzi, lecz również zjawisk społecznych /koncepcja K.Zaborowskiego/. Poszukując pojęcia nadrzędnego wobec percepcji społecznej, należy powołać się na pojęcie struktur poznawczych bądź schematów poznawczych. Za J.Kozieleckim ^{10/} przyjmuję, że struktury poznawcze "to system informacji o świecie zewnętrznym i o własnej osobie". Z kolei "system struktur poznawczych, które stanowią względnie trwałe cechy człowieka, jest głównym składnikiem osobowości" ^{11/}. Przy takiej definicji struktury poznawczej można percepcję społeczną potraktować w charakterze pojęcia podrzędnego. Percepcja społeczna jako pewien rodzaj struktur poznawczych może charakteryzować się, tak jak i one, pewnymi właściwościami. Jedną z właściwości struktur poznawczych /a więc i percepcji społecznej/ określaną jest pozycja na skali: proste - złożone. Jednym z kryteriów tej skali jest ilość kategorii /aspektów/, branych pod uwagę przy ocenie zjawisk lub osób /percepcja społeczna/. Np. nauczyciel, który ocenia ucznia wyłącznie w aspektach "zdolny - niezdolny" posiada węższą percepcję społeczną /strukturę poznawczą/ niż nauczyciel włączający do oceny kilka skal: pilny - niepilny, dojrzały emocjonalnie - niedojrzały emocjonalnie, ekstrawertyk - introwertyk itp. ^{12/}. Kryterium powyżej opisane określa się jako z ł o ż o n o ś ć struktury poznawczej /percepcji społecznej/. Złożoność struktur poznawczych stała się przedmiotem badań, głównie amerykańskich, których rezultaty przedstawię w punkcie dotyczącym interpretacji wyników badań własnych, omawianych w tym artykule. Obok złożoności struktur poznawczych wyróżnia się jeszcze inne ich cechy: abstrakcyjność - ogólność, otwartość i aktywność - bierność ^{13/}. Nie omawiam ich, gdyż nie stanowią przedmiotu obecnych badań. Nie zajmuję się również dalszymi aspektami struktur poznawczych /percepcji społecznej/. Zagadnienia te w polskiej literaturze w miarę obszernie omawia M.Lis-Turlejska ^{14/}, przedstawiając np. koncepcje dotyczące elementów tych struktur.

3. P r o b l e m b a d a w c z y

Cel artykułu stanowi analiza problemu zależności między percepcją społeczną nauczyciela akademickiego rozpatrywaną z uwagi na wymiar: "niezłożona - złożona" a spostrzeganiem tegoż nauczyciela w roli doradcy życiowego.

Zakładam jednocześnie hipotezę, zgodnie z którą większej złożoności percepcji społecznej nauczyciela akademickiego odpowiada większa tendencja do spostrzegania go w roli doradcy życiowego. Hipoteza ta wydaje się być zasadna na gruncie pewnych ogólnych przesłanek, dotyczących zarówno złożoności struktury poznawczej, jak i samej sytuacji porady życiowej. Po pierwsze, jak wykazały liczne badania, do których jeszcze powrócę, bardziej złożonym strukturom poznawczym odpowiada większe doświadczenie życiowe. I - po drugie - większe doświadczenie życiowe implikuje szersze rozumienie porady życiowej i w efekcie bardziej szeroką koncepcję osoby doradcy życiowego.

4. M e t o d a

Cel artykułu wymagał wprowadzenia dwóch narzędzi badawczych, których zadaniem byłby:

- a. pomiar percepcji społecznej nauczyciela akademickiego w wymiarze: niezłożona - złożona,
- b. pomiar spostrzegania nauczyciela akademickiego w roli doradcy życiowego.

4.1. Narzędzie pomiaru percepcji społecznej nauczyciela akademickiego w wymiarze: niezłożona - złożona

Wzorem dla opisanego niżej narzędzia jest tak zwany Rep-test /The Role Construct Repertory Test/ skonstruowany przez G.A.Kelly'ego ^{15/}.
Narzędzie obecne jest daleko idącą modyfikacją wzorca ^{16/}.

Stanowi je lista 20 ról społecznych, w których ewentualnie nauczyciel może być spostrzegany. Przy nazwie każdej z ról umieszczono skalę pięciopunktową do oceny percypowanego stopnia spełniania danej roli przez nauczyciela akademickiego. Skalę ułożono w następujący sposób :

- 1 - absolutnie nie spełnia danej roli,
- 2 - spełnia ją minimalnie,
- 3 - spełnia ją w stopniu średnim,
- 4 - spełnia ją w stopniu znacznym,
- 5 - wybitnie spełnia daną rolę.

Arkusze testowy zamieszczam poniżej.

Arkusze testowy do badania złożoności percepcji społecznej nauczyciela akademickiego.

Lp.	R o l a	Stopień spełnienia roli przez "przeciętnego" nauczyciela akademickiego				
		1	2	3	4	5
1.	Osoba pełna dostojności					
2.	Matka					
3.	Ojciec					
4.	Siostra /brat/					
5.	Twoja sympatia					
6.	Twój najlepszy przyjaciel /przyjaciółka/					
7.	Osoba, którą najbardziej podziwiasz					
8.	Osoba, którą uważasz za wybitnie inteligentną					
9.	Osoba, którą uważasz za przykład mądrości życiowej					
10.	Osoba o wysokim poziomie moralnym					

Lp.	R o l a	Stopień spełnienia roli przez "przeciętnego" nauczyciela akademickiego				
		1	2	3	4	5
11.	Osoba odnosząca w życiu sukcesy					
12.	Osoba szczęśliwa					
13.	Ktoś ze znajomych					
14.	Osoba, której zazdrościsz					
15.	Osoba, która wywołuje w Tobie niepokój					
16.	Osoba, która Ciebie nie lubi					
17.	Osoba, której Ty nie lubisz					
18.	Osoba, dla której jesteś obojętny					
19.	Osoba, w stosunku do której Ty jesteś obojętny					
20.	Osoba, której nie można poznać					

W instrukcji wyjaśniono studentom, że mają oceniać stopień spełnienia wyróżnionych 20 ról przez tzw. przeciętnego nauczyciela akademickiego.

Przez "przeciętnego" nauczyciela - w myśl instrukcji - należało rozumieć nie konkretną osobę, lecz obraz nauczyciela akademickiego, ukształtowany u studentów przez ich doświadczenia, nabyte z obserwacji i współpracy z nauczycielem w toku studiów.

Należy zwrócić uwagę na fakt, iż lista ról zawiera również pewną ilość ról o negatywnym wyrazie emocjonalnym. Badając bowiem w pełnym tego słowa znaczeniu złożoność, należało unikać jednostronnego charakteru ról ^{17/}.

4.1.1. Wskaźnik złożoności percepcji

Osoba badana, dysponując listą złożoną z 20 ról, może w różnym stopniu przypisać każdą z nich nauczycielowi akademickiemu. Zakładamy, że jeśli badany percypuje nauczyciela akademickiego we wszystkich 20 rolach - to posiada - na gruncie narzędzia **a b s o l u t n i e z ł o ż o n ą** jego percepcję.

Zauważmy dalej, że narzędzie umożliwia określenie również bardziej wąskiej percepcji. Jeśli bowiem stopień spełnienia przez nauczyciela akademickiego którejś z ról badany oceni punktem 1 skali, wówczas oznacza to, że nie spostrzegł go w tej roli. Im więcej zakreślonych ról w kolumnie "1" arkusza, tym z węższą /mniej złożoną/ percepcją mamy do czynienia.

Wskaźnik złożoności - niezłożoności percepcji opracowano, mając na względzie nie tylko odpowiednie skontrastowanie wyników badań, lecz również jeden z warunków zastosowanego statystycznego testu "u" do badania różnic między frakcjami ^{18/}. Warunek ten zakłada liczebność jednej z porównywanych grup większą lub co najmniej równą 30.

Ponieważ 43 studentów /na 150 przebadanych - 28,7% a n i r a z u n i e z a k r e ś l i ł o p u n k t u " 1 " w skali, przeto uznano ich za jednostki o w y s o c e z ł o ż o n e j percepcji społecznej nauczyciela akademickiego /grupa A/.

Z kolei 36 studentów - 24,0 % zakreśliło c o n a j m n i e j 4 r a z y punkt "1" skali. Studentów tych uznano za jednostki o n i e z ł o ż o n e j p e r c e p c j i s p o ł e c z n e j nauczyciela akademickiego /grupa B/.

4.2. Narzędzia służące do określenia percepcji nauczyciela akademickiego w roli doradcy życiowego

Dla celów pomiaru tej percepcji założono skalę 7-punktową, przyjmując poniższe zakotwiczenie:

- 1 - absolutnie nie widzę go w roli doradcy życiowego,
- 2 - nie widzę go w roli doradcy życiowego,
- 3 - raczej nie widzę go w roli doradcy życiowego,
- 4 - i tak, i nie,
- 5 - w zasadzie widzę go w roli doradcy życiowego,
- 6 - widzę go całkiem wyraźnie w roli doradcy życiowego,
- 7 - doskonale nadaje się do tej roli.

Zauważmy, że skala jest tak skonstruowana, iż dopiero powyżej punktu "4" percypuje się nauczyciela w roli doradcy; punkt "4" jest środkiem skali i równoważą przeciwstawne tendencje w percepcji.

W instrukcji wyjaśniono badanym szerokie znaczenie pojęć: poradnictwo życiowe i doradca życiowy. Studenci w dalszym ciągu oceniali przeciętnego nauczyciela akademickiego w myśl zasad wyrażonych wyżej.

4.2.1. Wskaźnik pozytywnej percepcji nauczyciela akademickiego w roli doradcy życiowego

Przez pozytywną percepcję rozumiem percepcję wyrażoną przez punkt na skali znajdujący się powyżej punktu "4". Stwierdzono, że taką percepcję posiada 94 studentów /62,7%/.

5. Grupa badana i przebieg badań

Przebadano 16 studentów i 134 studentki /89,3%/ nie jest więc sensowna analiza zróżnicowania wyników z uwagi na płeć. Studenci ci byli słuchaczami II i III roku kierunków: pedagogika szkolna, pedagogika kulturalno-oświatowa, pedagogika opiekuńcza i pedagogika przedszkolna Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy. Badania przeprowadzono w listopadzie i grudniu 1977 r. i miały one charakter anonimowy. W pierwszej kolejności badano percepcję nauczyciela akademickiego w teście ról, a później percepcję jego funkcjonowania w roli doradcy życiowego.

6. Analiza i interpretacja wyników

Postawiony wyżej problem sprowadzamy do następującej postaci, uwzględniając przyjęte wskaźniki: czy istnieje istotna statystycznie różnica między frakcjami osób o pozytywnej percepcji nauczyciela akademickiego w roli doradcy życiowego, występujących w grupach o złożonej /A/ i niezłożonej /B/ percepcji tegoż nauczyciela.

Niech "m" oznacza liczbę osób o pozytywnej percepcji nauczyciela w roli doradcy życiowego / m = 94/. Z kolei "m₁" niech oznacza liczbę tych osób w grupie n₁ = 43 osoby /grupa A o złożonej percepcji/, a "m₂" - analogiczną liczbę w grupie - n₂ = 36 osób grupa B o niezłożonej percepcji/.

Utwórzmy frakcje

$$p_1 = \frac{m_1}{n_1}, \quad p_2 = \frac{m_2}{n_2}.$$

Zgodnie z przyjętą hipotezą na poziomie istotności statystycznej winna być spełniona nierówność : $p_1 > p_2$. Na podstawie analizy wyników określono, że : m₁ = 32, a m₂ = 19.

Stosujemy wymieniony już test "u" do badania istotności różnic między frakcjami

$$u = \frac{p_1 - p_2}{\sqrt{p q \left(\frac{1}{n_1} + \frac{1}{n_2} \right)}}$$

gdzie :

p₁ i p₂ - odpowiednie frakcje,

$$p = \frac{m_1 + m_2}{n_1 + n_2},$$

$$q = 1 - p,$$

n₁, n₂ - liczebności grup.

Po podstawieniu danych otrzymujemy : u = 2,333 .

Jest to wynik istotny na poziomie 0,05. Zatem należy podtrzymać hipotezę, mówiącą o dodatniej zależności między złożonością poznawczą a pozytywną percepcją nauczyciela akademickiego w roli doradcy życiowego.

W celu zinterpretowania tego wyniku należy wyjść od właściwości osób o złożonej strukturze poznawczej w przeciwieństwie do osób o strukturze niezłożonej. M.Lis-Turlejska w cytowanej pracy ^{19/} powołuje się na rezultaty badań amerykańskich. Autorka uzasadnia, że osobnicy o złożonej strukturze poznawczej /percepcji społecznej/ w przeciwieństwie do osobników o niskiej złożoności cechują się: lepszym różnicowaniem ludzi w spostrzeganiu, tworzeniem bardziej różnorodnych opisów, omijaniem w opisach strategii kontrastowej /albo "czarny", albo "biały"/, lepszą integracją informacji sprzecznych, większym uniezależnieniem od wpływów emocjonalnych oraz większą trafnością diagnoz. Na tle tej listy widać, dlaczego studenci o bardziej złożonej percepcji społecznej cechują się większą skłonnością do pozytywnej percepcji nauczyciela akademickiego w roli doradcy życiowego. Nauczyciel ten - z uwagi na funkcje uczelniane - jest percypowany dość stereotypowo. Często przypisuje mu się cechy o przeciwnym znaczeniu emocjonalnym. Powoduje to informacje sprzeczne, a także skłonność do kontrastowej percepcji, która częstokroć może wzbudzać zagrożenie emocjonalne. Jednostki o złożonej strukturze poznawczej potrafią integrować powyższe cechy nauczyciela. Są także bardziej odporne na ewentualne zagrożenie emocjonalne wzbudzone osobą nauczyciela. Uogólniając: percypują go pełniej i tym samym trafniej. Zamiast "stereotypu" nauczyciela akademickiego widzą człowieka, który jest nauczycielem.

W tym znaczeniu łatwiej percypują go jako doradcę życiowego, a więc kogoś, kogo się nie boimy, w którego szerokie kompetencje wierzymy, gdyż je dostrzegamy, i kogoś, kto jest podobny do nas - przynajmniej o tyle, o ile my sami z własnymi problemami nie percypujemy siebie w charakterze stereotypu.

7. W n i o s k i

Na podstawie badań wykazano, że większej złożoności percepcji nauczyciela akademickiego odpowiada większy poziom percepcji tego nauczyciela w roli doradcy życiowego. Rezultat badań pokazuje wagę badania struktur poznawczych w problematyce poradnictwa.

Okazuje się, że percepcja doradcy u osoby radzącej się ma istotny wpływ na interakcję w sytuacji porady, gdyż stymuluje zachowanie obydwu podmiotów tej sytuacji. Nauczyciel akademicki może i winien być doradcą życiowym studenta. Z badań wynika, że efektywność jego poradnictwa zależy będzie również od stopnia, w jakim zdoła odpowiednio modulować percepcję własnej osoby u studentów.

W związku z tym wypada stwierdzić, że nie tylko nie każdy może być doradcą, ale również nie każdy może być osobą zdolną przyjąć poradę.

W procesie interakcji w sytuacji porady zarówno doradca, jak i osoba radząca się winny się uczyć tego jak radzić i jak przyjmować poradę.

P r z y p i s y

1. Por.np. J.Kozielecki, *Koncepcje psychologiczne człowieka* Warszawa 1976, s. 189 i następne
2. R.Tausch, *Gesprächspsychotherapie* Göttingen 1968
3. Koncepcja H.Kaji przedstawiona została w ramach prowadzonego przez niego seminarium doktoranckiego w WSP w Bydgoszczy
4. W.Szewczuk, *Psychologia T. II*, Warszawa 1975, s. 268
5. Ibidem, s. 266 i nast.
6. Ibidem, s. 267 - 269

7. Badania nad osobowością i po części percepcją osoby doradcy w ramach poradnictwa oświatowego /Bildungsberatung/ zostały obszernie zreferowane w "Stand und Planung der Bildungsberatung im In - und Ausland" Stuttgart 1975.
8. Z.Zaborowski, Stosunki międzyludzkie. Warszawa 1976, s. 32.
9. F.Heider, The psychology of interpersonal relations New York, 1959 .
10. J.Kozielecki, op.cit., s. 198 .
11. Ibidem, s. 198.
12. Ibidem, s. 201.
13. Ibidem, s. 202 - 204.
14. M.Lis-Turlejska, Podobieństwo struktur poznawczych partnerów a ich wzajemne postawy wobec siebie w : Studia nad postawami interpersonalnymi, red. S.Mika, Warszawa 1976, s. 79 - 142.
15. Ibidem, s. 100 i nast.
16. Opieram się na wersji Rep-testu, opracowanej przez A.Klimentowskiego z Zakładu Psychologii WSP w Bydgoszczy.
17. Czyini tak zresztą w oryginalnej wersji testu G.A.Kelly, por.: M.Lis-Turlejska, op.cit., s. 100 i 135.
18. Test "u" stosują w wersji podanej w : Z.Askanas, F.Sawicki, Metody statystyczne w kardiologii. Warszawa 1970, s. 67 - 68.
19. M.Lis-Turlejska, op.cit., s. 88 - 89.

DER STUDIENLEHRER ALS LEBENSBERATER IN DER PERZEPTION DER STUDENTEN

Zusammenfassung

Der Studienlehrer erfüllt nicht nur Erkenntnisfunktionen. Häufig tritt er auch als Lebensberater der Studenten auf.

Wovon hängt aber die Tatsache ab, daß der Student den Studienlehrer als den Lebensberater perzipiert ?

Im Sinne der aufgestellten Hypothese wurde diese Tatsache u.a. durch die Verwickelheit der Perzeption des Studienlehrers determiniert, die von den Studenten aufgezeigt ist. Die Hypothese wurde bestätigt. Die Gesamtkonzeption des Artikels hängt mit der von H.Kaja bearbeiteten Konzeption der Lebensberatung zusammen.

THE ROLE OF THE UNIVERSITY TEACHER AS A COUNSELLOR IN STUDENTS PERCEPTION

Summary

University teacher does not only perform cognitive functions. He also advises students on personal problems.

It is worth considering the reasons for the students' perception of a university teacher as a personal advisor.

In accordance with the assumed hypothesis, this is determined by complex perceptions of the teacher by the students. This hypothesis has been proved.

The conception of the paper is related to the conception of social counselling developed by H.Kaja.